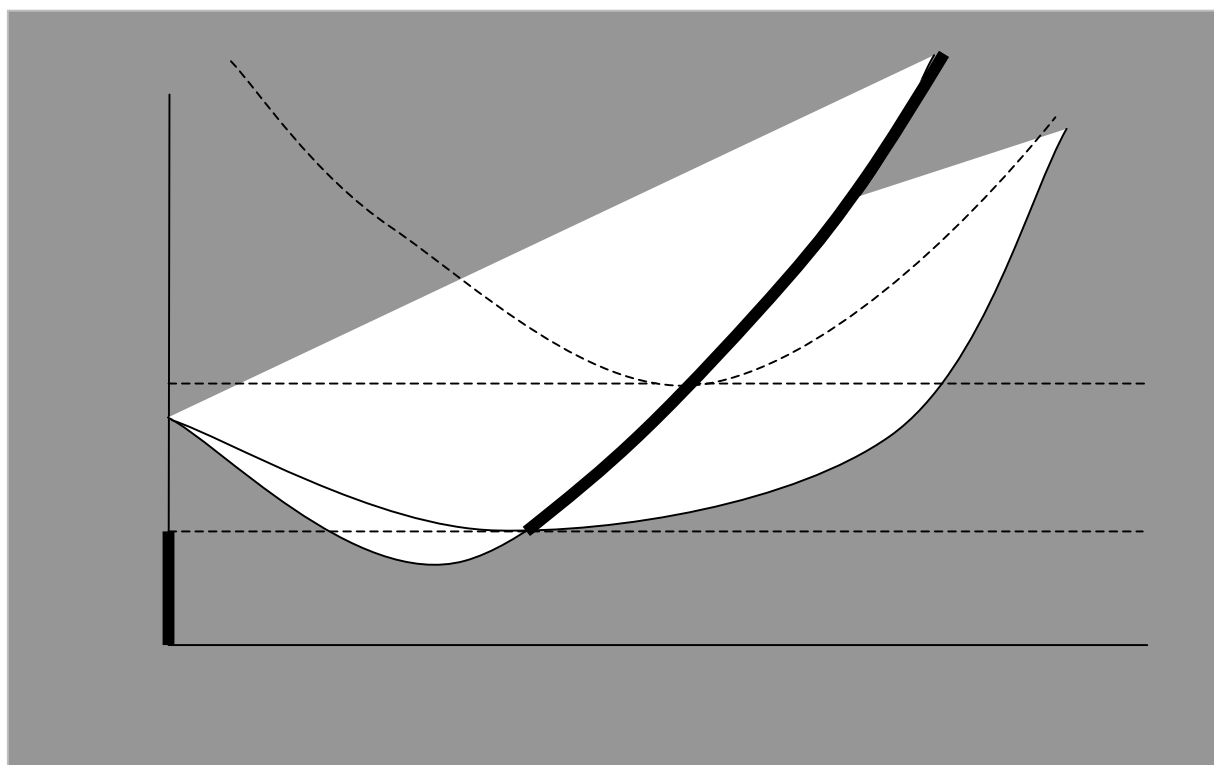
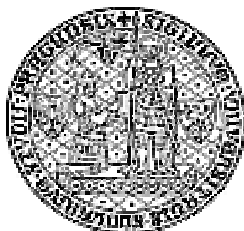

Working paper *UK FSV - IES*

No. 42

Karel Půlpán: Hospodářský vývoj Německa jako inspirace pro
Česko

2004

1) Úvod

Následující text představuje třetí autorův výstup tohoto zaměření pro VZ FSV, odrážející snahu postupně zmapovat zkušenosti z hospodářského vývoje zemí západní Evropy, jež se mohou či dokonce musí stát jakýmsi vzorem pro transitivní ekonomiku ČR. Cílem tedy není podat hospodářský vývoj příslušných zemí, ale z naučeného a pochopeného vývoje „vytáhnout“ to, co je pro nás inspirativní v pozitivním smyslu jako příklad či naopak jako varovný signál. Předchozí výstupy o Irsku a tzv. jižním křídle EU v podstatě označovaly jako nepřenositelné to, co bylo nejúspěšnější a naopak **velmi použitelné se jeví negativní zkušenosti jako varování. Jinak řečeno – úspěch se jeví coby jedinečný, neúspěch naopak jako typizovaný.** Prostudování poválečného (s válečnou „prehistorií“) hospodářského vývoje SRN tyto předchozí výsledky jen potvrdily.

I když cílem není podat souvisle hospodářský vývoj SRN, přesto základní data o vývoji západoněmecké ekonomiky a její postavení v Evropě poskytuje obsáhlá tabulková příloha, jež je volnou součástí výstupu.

2) „Prehistorie“ z pohledu poválečného vývoje

S Německem byly až do konce 40. let 20. století neustále nějaké potíže – již 30-letá válka vrhla celou střední Evropu ekonomicky zpět, nenašla se včas jednotící síla jako kolem Londýna či Paříže, nevznikla vůbec centralizovaná pozdně feudální absolutistická monarchie, Němci jako etnikum žili nejen na území stovek státčků na území dnešního Německa, ale v různě velkých enklávách všude na východě až po Ural, sjednocování se s obrovským opožděním odehrálo v režii junkerské, vojensky agresivní pruské monarchie, dynamika sjednoceného Německa po r. 1870 byla příliš rychlá a sociálně křehká, vnášela neklid do již rozdělené Evropy i její koloniální soustavy a celá národní mytologie se zabývala jakousi „zvláštní cestou“ vývoje Německa na rozdíl od jiných evropských států, koketovala dávno před nacismem s jednotou národa definovaného pomocí „Blut und Boden“ a požadovala v rámci oné Sonderweg zcela jinou sociálně ekonomickou strukturu než jaká byla obvyklá v jiných zemích a zejména jiný geografický rozměr Německa, než jak mu bylo dáno i po vítězných válkách končících porážkou Francie. Z Německa vzešel nejen marxismus, ale i nešťastná první světová válka, jež zničila kulturně civilizační převahu naší civilizace ve světě a rozbila evropské struktury, nicméně až do nástupu nacismu byly tyto procesy nějakým způsobem alespoň pochopitelné, když už ne přímo omluvitelné.

Doufejme, že dnes už neplatí stará zásada, že mír trvá do té doby, než se poražení rozhodnou změnit poměry vytvořené jejich prohrou. V roce 1918 si americký prezident Wilson nepřál, aby německý lid zcela vykrvácel a válku

ukončil. Proto mohla v Německu krátce potom vzniknout legenda o ráně dýkou (Dolchstosslegende), zatím poslední ve čtyřech staletích německých dějin. Hlásala, že německý národ válku neprohrál vojensky, ale proto, že zrádci (židé, socialisté, pacifisté) v týlu armád vrazili dýku do jeho zad. Vznikla dříve, než byl uzavřen mír, který Německu ukládal značné politické, hospodářské i územní sankce. Soudilo se, že takto vzniklé ekonomické a sociální problémy vystavěly Hitlerovi cestu k moci.

Teprve později se kombinací přínosu hospodářské a obecné historie dospělo k závěru, že hospodářské poměry v Německu před nástupem Hitlera zdaleka nebyly tak neutěšené a že srovnatelně stejné problémy měly i jiné státy, v nichž to však nevedlo k likvidaci demokratických systémů. (V tomto ohledu tedy bylo meziválečné Československo, v podstatě stejně zasažené Velkou depresí, civilizačně na vyšším stupni než Německo, protože demokratický systém si uchovalo a je odporné, že i u nás se najdou četní politikové, publicisté a vědci, kteří papouškují starou německou interpretaci meziválečného období, ba v posledních letech s neobyčejnou drzostí i příčin, průběhu a důsledků druhé světové války.) Nicméně je pravdou, že hospodářská krize 30. let **masově ničila střední městské i venkovské vrstvy, jež ovšem neměly (narozdíl od jiných zemí) žádné rezervy - viz celkově neutěšený, a navíc inflační vývoj v poraženém Německu do podzimu 1923.**

Vítězové II. světové války se chtěli poučit z dějin a velkoryse přispěli k obnově německého hospodářství zničeného válkou. Výsledkem této války bylo i vyhlášení války proti válce, protože si lidstvo neumělo představit (tehdy, plno těch hrůz), že by se něco takového mohlo opakovat. Součástí toho byl i odsun německého obyvatelstva do hranic německého státu. Západní část Německa se stala demokratickou a prosperující zemí, jež se v 50. letech vymykala už jen svým superúspěšným hospodářským rozvojem, jemuž se oprávněně (i když sám duchovní otec daného jevu – Ludwig Erhard – toto označení neměl rád) říkalo „**německý hospodářský zázrak**“. První (a velmi nepatrný) pokles HDP přišel až r. 1967, to už se SRN pracovala do čela evropské ekonomiky. Snad do konce 60. let mohla přece jen být neoficiálně (vzhledem ke vzorovému chování demokratického západního Německa ve všech ohledech) kladena otázka – bude Německu vzhledem k minulosti stačit postavení politicky rovnocenné země v rámci integrující se západní Evropy? Nepřeroste německá hospodářská nadvláda postupně do nepřijatelných dimenzí? Nebude za ní následovat další pokus o změnu geopolitické rovnováhy? Dnes už můžeme jednoznačně říci – nikoli. Navíc – jak je všeobecně známo (a jasně patrné z komparativně zaměřených statistických údajů v příloze) **se od počátku 70. let SRN postupně stává zcela průměrnou evropskou zemí – po pohlcení NDR už dnes dokonce patří k průměru EU-15 i v tvorbě HDP per capita.**

Proces postupné „normalizace“ SRN si ukážeme v příštím paragrafu. V této „prehistorii“ si musíme uvést jen několik poznámek o problémech nacistické

řízené ekonomiky, protože panují přehnané představy o její efektivitě. Nacisté ve skutečnosti nikdy nedokázali plně spojit stranický a státní aparát pro potřeby jednotného vedení války, což sovětští komunisté provedli již ve 30. letech, nikdy jim pořádně nepracovala vláda jako kabinet, jednotlivá ministerstva se často pletla do čerpání supervzácných zdrojů neokordinovaně. Navíc Říše byla rozdělena geograficky mezi 32 stranických gauleiterů, kteří si hráli na orientální satrapy a rovněž podstatně ovlivňovali využívání nedostatkových zdrojů. Nacisté v důležité fázi války po červnu 1941 vůbec nepřeorientovali ekonomiku na totální válku, učinili tak pozdě, např. až v r. 1943 se pokusili (a nikdy zcela nedokázali) využít ženskou pracovní sílu, předtím to Hitler zamítl v rámci ideologizovaného pohledu na svět (žena = rodina = výchova dětí atd.) Nacisté tedy nikdy nedokázali jednoznačně vyřešit kompetence ani mezi různými stranickými a vojenskými složkami – zde jsou ideálním příkladem české zbrojovky, kde se dohadoval o výrobním programu a jeho surovinovém zabezpečení Goeringův koncern s SS a navíc SS s Wehrmacht vlastně po celou válku.

Některá uvedená tvrzení se mohou zdát paradoxní - viz např. úspěšnou snahu nacistické propagandy ukázat stát jako "totalitní stát" - totálně jednotný, totálně vyzbrojený, totálně ovládaný! Kdyby to byla pravda, pak by (alespoň bez zásahu USA) Německo válku přece jen vyhrálo, protože mělo obrovský náskok, pokud jde o čas, prostředky i přípravu. Ve skutečnosti však znamenala německá totalita něco úplně jiného. Opravdu centrálně byla řízena pouze policie, státní aparát nikoli. Totální válka neznamenal pro nacisty soustředit všechny síly na válku a úměrně tomu potlačit veškerý vedlejší průmysl. V Německu se vyrábělo dál nejrůznější zbytečné luxusní zboží. Totální válka v nacistickém pojetí znamenala bojovat naprosto bezohledně, jakýmkoli způsobem a jakýmkoli prostředky. Přitom Hitler nejednal paranoidně - přece vůči Velké Británii dodržoval mezinárodní pravidla, Francii jen ponížil a udělal z ní agrární přívěsek, jenž si mohl dále vegetovat, z nezájmu Dánů a Norů o "nový evropský pořádek" byl upřímně frustrován, není znám dokument, jímž by se připravovala likvidace loutkových režimů typu Slovenska a Chorvatska a vyhlazení jejich nežidovských a nekomunistických obyvatel... Češi měli "smůlu", že se nepřidali, to bylo zhrzení nejvyššího stupně, a proto jsme měli dopadnout tak hrozně, ale předcházela tomu i nabídka z pohledu Hitlera nejvyššího možného stupně – asimilace Čechů ve vznešené germánské krvi. Vůči Čechům (samozřejmě po "vyčištění" lidského materiálu) měl jiné plány než vůči Židům, Polákům a Rusům (Ukrajincům, Bělorusům), jejichž „zločin“ byl dán samou jejich existencí, a proto byli odsouzeni k vyhlazení.

Lze shrnout, že nacistická politicko-ekonomická struktura nedokázala optimalizovat spojení centrálního plánování s existujícím soukromým vlastnictvím velké buržoazie, v tomto smyslu byl sovětský stalinský systém, jak ukázal průběh druhé světové války, efektivnější. Samy metody, jimiž se

nacistické Německo pokoušelo o centrální plánování, byly velmi primitivní a po válce se nám sice hodil mechanismus rozdělování nedostatku, jenž pracoval efektivně, ale samo plánování bylo do únorového převratu v r. 1948 rozvíjeno na základě kombinace keynesiánské teorie, německého přidělového hospodářství a jeho institucí, sovětských zkušeností z válečné ekonomiky a vlastními inovacemi plánovačů pocházejících ze sociální demokracie a komunistických odborníků typu dr. Goldmanna, majících zkušenosti z válečné ekonomiky britské. Stejně tak baťovský typ řízení na podnikové úrovni se minimálně vyrovnal německým elitním firmám, podstatné inovace přinesla jen aplikace německé státní statistické služby, v liberálním uspořádání meziválečného Československa pochopitelně neznámá.

3) Hospodářský zázrak po roce 1948 a jeho nereprodukovatelnost

Porážka Německa ve 2. světové válce byla úplná a její hloubku nelze srovnat s porážkou v 1. světové válce. Vojenské operace se na jejím konci odehrávaly přímo na německém území a válka skončila, až když bylo obsazeno celé Německo. To se stalo územím bez vlastního státu, správy, práva a soudu. Německo bylo vydáno na milost vítězným spojeneckým armádám a vše záleželo na tom, jak spojenci s Německem a Němci naloží.

Postupimská konference (červenec a srpen 1945) přijala dohodu, jež konkretizovala závěry z předchozích jednání do následujících bodů:

- demilitarizace
- denacifikace
- dekartelizace
- demokratizace.

Německému národu však bylo v rámci těchto rozumných humanistických mantinelů přiznáno právo na sebeurčení, včetně práva na vytvoření vlastního státu. I zde se (stejně jako předtím na Jaltě) opakovala iluze o tom, že spojenci budou s celým Německem nakládat jako s jednotným celkem. Západní spojenci se stále stoupajícím znepokojením pozorovali německou bídu a neštěstí a postupně (pod vedením Američanů) pochopili, že je třeba implantovat takové poměry, které by umožnily Němcům se hospodářsky vzpamatovat, protože udržování rozvratu a bídy bylo v rozporu s demokratizací. Nekoordinovaně proto připravili měnovou reformu, začali uvažovat o standardizaci hospodářské pomoci (a skončili u Marshallova plánu) a nástrojích donucujících všechny demokratické země Evropy prohlubovat vzájemnou spolupráci. Nakonec v kombinaci s vlastním přispěním Německa, tj. Erhardovou koncepcí liberalizace hospodářství, vznikl historicky snad nejúspěšnější systém, pro který se nakonec vžilo označení „sociálně tržní hospodářství“. Vlivem vnitřních i

vnějších podmínek, jež se nám dnes jeví jako optimální, vznikl bez výchozího zpracovaného plánu jakýsi mix, jenž vedl hospodářskému zázraku. Není úkolem tohoto textu reprodukovat tuto frekventovanou kategorii nejen hospodářských dějin, ale i hospodářské politiky, ale cílem je pomocí stručného vyjmenování jednotlivých prvků posoudit jejich reprodukovatelnost:

1) Marshallův plán – pro SVE po r. 1989 nic podobného nebylo realizováno, naopak tyto země byly nuceny k předčasné liberalizaci, i když zrovna česká tehdy vládnoucí elita sama objektivní procesy urychlovala.

2) Integrace ZE pod moudrým vedením strýčka Sama – jeden bonmot praví, že i Stalin je tvůrcem evropské integrace, tento bič v podobě silného nepřítel sjednocujícího jinak dosti rozdílné partnery nám všem chybí, stejně jako snaha napravit viny (v našem případě z dob komunismu) a státnické osobnosti typu Adenauera.

3) V červnu 1948 proběhla Američany iniciovaná měnová reforma, každý občan obdržel 40 DM, později ještě 20 DM, podnik na každého pracovníka 60 DM. Úspory se znehodnotily v poměru 100:6,5. Byla to tedy nikoli německá záležitost, což se dosti plete, protože charakter hospodářské „Erhardovy“ reformy byl naopak německou iniciativou. V našich poměrech nebyla měnová reforma nutná, ale nedošlo vůbec k pokusu nějakým způsobem evidovat, zdanit a v krajních případech zabavit peněžní i hmotné majetky, většinou zcela prapodivně nabyté za socialismu. Jinak ale lze souhlasně konstatovat, že odkaz Deutsche Mark musí každý, kdo chce hospodářsky silnou sjednocenou Evropu, vysoce vyzdvihovat a pokoušet se na ni navazovat.

V úterý 20. dubna 1948 časně ráno nastoupilo 25 Němců do amerického autobusu a s ozbrojeným doprovodem vyrazilo na sever. Deset prominentních německých finančních a peněžních expertů, mezi nimi Karla Bernharda a Otto Pleiderera, kteří se později stanou významnými postavami západoněmeckého hospodářství, doprovázeli tlumočníci, sekretářky a asistenti. Po třech hodinách jízdy, kdy nevěděli, kam jedou, je vyložili u Kasselu na bývalé letecké základně Rothwesten. Zde v naprosté izolaci dva měsíce pracovali na měnové reformě, ale podle amerických představ. Němci sami totiž chtěli její provedení odložit na dobu s lepším zásobováním, zabudovat do ní silnější sociální prvky a spojit ji s daňovou reformou. Naopak odmítali americkou představu, že samo zavedení hodnotné měny je předpokladem, východiskem celé obnovy. Edward Tenenbaum, který ve štábu generála Claye řídil plánování a realizaci měnové reformy a později získal přezdívku "otec německé marky" jim ale zadal nikoli filozofování o reformě, ale vtělení amerických představ do použitelné realizační podoby zákonů, nařízení apod. Již koncem dubna Američané požadovali další urychlení - obávali se, že je Sověti s měnovou reformou ve svém pásmu předběhnou.

Konkláve skončilo 8. června (1948) a jeho účastníci spolu s řadou opatření a nařízení vypracovali 3 strategické zákony:

- o měnové reformě
- o stažení staré měny a první emisi nové měny
- o transformaci aktiv a pasív

kteřé vstoupily v platnost 21.6. Tímto dnem se z oběhu stáhly říšské, rentové a spojenecké marky, které nahradilo nové celkem 10 mld DEM. Tyto nové bankovky se do Německa převážely v naprosté tajnosti od února do dubna 1948 (podle rozhodnutí o jejich tisku v USA ze září 1947). Teprve dva dny před vydáním se peníze, na kterých nebyly uvedeni emitent ani místo vydání a neměly ani podpis, rozvážely speciálními vlaky na místa výdeje potravinových lístků. Tenenbaum označil tuto operaci nazvanou Bird Dog za největší výkon amerického vojenského týlu od vylodění v Normandii.

V pondělí 21.6. se bankovky začaly vydávat. Do začátku dostal každý obyvatel Trizonie na ruku 40 DEM, dalších 20 DEM později. Daleko komplikovanější ovšem bylo stahování a výměna starých platidel, jež probíhala v kursu 6,50 DEM za 100 RM a konverze bankovních vkladů. Provázelo je totiž (viz podobně Rašín v ČSR 1919) jakési majetkové přiznání, jež usnadnilo práci finančním úřadům i v budoucnosti. První kurs byl stanoven 3,33 DEM za 1 USD, k jediné devalvaci došlo v návaznosti na prudký kolaps britské libry (19.9. 1949, o 30 % oproti dolaru), a to o 1/5 na kurs 4,20 DEM za 1 USD. Vůbec pouze rok 1949 byl jako jediný vůbec (až do vzniku EMU) pro marku krizový, protože po liberalizaci ZO hrozilo zhroucení po pochopitelném enormním nárůstu dovozů.

4) Erhardova liberalizační reforma – ta tvoří základ hospodářského zázraku a dá se říci, že i Česko se dokázalo vyhnout trápení jakési třetí cesty mezi kapitalismem a sovětským socialismem, ačkoli výzkumy veřejného mínění v prosinci 1989 ukazovaly, že právě po takovém hybridním systému je největší poptávka mezi obyvatelstvem. Rozhodujícími faktory německého hospodářského zázraku jsou samozřejmě "neměřitelné" veličiny: zdravá měnová politika, liberalizace podnikání, obnova hospodářské soutěže, tradiční německá kvalifikace a pracovitost, stabilizovaná společenská a politická situace (inteligentní pravice bez "vlčích" sklonů a levice bez rudé mlhy v očích... atd. viz sociální smír), příznivý vývoj celé světové ekonomiky a rozumnost Pax Americana. SRN byla ihned zapojena do OEEC, získala poradní hlas v Evropské radě, od r. 1952 pak i plnoprávné členství, zapojení do Schumanova plánu (Montánní unie v r. 1950), od r. 1955 členství v NATO a Západoevropské unii. USA se pokusily z okupované západní části Německa vytvořit vzorovou demokracii, podobně jako se pokusily zorganizovat školství, demokratické instituce a hospodářský rozvoj v okupovaném Japonsku. Oba žáčci se ukázali

jako velice zdatní a jeden čas dokonce vypadali, že svému učitelům přerostou přes hlavu.

5) Popišme si však další faktory, na něž by se nemělo zapomínat, a jimiž jsou:

a) reálný produktivní potenciál Německa, skrytý pod sutinami

Výrobní potenciál Německa po skončení války byl větší než před jejím začátkem. Letecká destrukce měla především vnější ráz, ale výrobního potenciálu se příliš nedotkla. Zničeny byly obytné budovy a komunikace, ale továrny příliš netrefovali (ostatně nelze se příliš divit - v únoru 1945 např. místo Drážďan trefili Prahu...). Např. obráběcích strojů bylo v Německu v r. 1938 1,6 mil. ks, na konci války již 2,6 mil. kusů (technologická úroveň německého strojírenství byla v průměru o něco málo horší než v USA, ale lepší než kdekoli jinde v Evropě). Podle zprávy vojenských expertů předložené senátnímu podvýboru Kongresu USA v prosinci 1945 byly zachovány německé průmyslové kapacity neporušené ze 3/4 a během 3-6 měsíců bylo možné průmysl uvést do chodu. Demontážemi se snížila průmyslová kapacita na území SRN jen o max. 8 % (Sověti si ve své zóně počínali rasantněji). (Západo)německý průmyslový kolos byl po válce zastaven a ochromen, ale potenciálně byl i nadále velmi mocný. A tak v nových ekonomických, monetárních, psychologických atd. podmínkách vzrostl jen za 2. pol. r. 48 objem průmyslové výroby o 50 %. Sama o sobě by sebegeniálnější hospodářská politika nic takového nezabezpečila. Již v r. 1950 byla překročena předválečná úroveň průmyslové výroby.

b) SRN jako vyspělejší část bývalé Říše

SRN připadlo území, které bylo hospodářsky nejvyvinutější oblastí Německa. V r. 1936 představovalo jen 52,7 % celoněmeckého území, ale asi 61-64 % průmyslového potenciálu a převahu tu měla ta odvětví, jež byla rozhodující pro hospodářský růst typu II. průmyslové revoluce + startu k postindustriální revoluci (80 % výroby oceli, 74 % těžby černého uhlí, 65 % chemické výroby). Po r. 1936 se právě tato část Říše rozvíjela nejrychleji. SRN získala na menším území více průmyslu, a to v takovém složení, že nemusela budovat investičně náročná odvětví těžkého průmyslu a měla zavedenou výrobu těch produktů strojírenství, chemie a elektrotechniky, po nichž byla v poválečném období největší poptávka na světových trzích.

Rovněž nerovnováha mezi průmyslem a zemědělstvím, vzniklá na území SRN, se nakonec ukázala jako výhoda. Zemědělství soustředěné na východě (tj. v DDR) bylo málo produktivní a SRN mohla na světovém trhu nakupovat potraviny levněji než dříve na domácím německém trhu. Zbavila se tedy relativně zaostalých zemědělských oblastí, do nichž v minulosti směřovaly rozsáhlé státní dotace a subvence, vynucené junkery, kteří měli vždy ve vládách silné pozice.

c) příliv kvalifikovaných Němců - přesídlenců (v německé terminologii vyhnanců) a emigrantů z DDR

Z celé střední a východní Evropy přišlo nejméně 10 mil. (až 12 mil.) Němců a každoročně přicházelo kolem 250.000 lidí z NDR. Do r. 1961 (v srpnu byla zbudována Berlínská zeď) to fungovalo velice prostě: Němec s dokončeným školním vzděláním či po vyučení (to bylo dobré získat na východě zadarmo a v pohodě, přitom - až na obtěžování výukou základů marxismu-leninismu na VŠ - na tradiční německé úrovni) si do kufříku vzal právě ona kvalifikační osvědčení, osobní dokumenty, cennosti a lepší ošacení, odejel do Berlína, vsedl na předválečnou podzemku a hurá do západních sektorů Berlína. Neměl problémy ani s občanstvím, ani jazykem, ani mentalitou, byl vzdělanou a "hladovou" pracovní silou - nic neměl a chtěl se mít dobře: a tak pracoval, pracoval a zase pracoval. Pro zaměstnavatele i celou ekonomiku bylo ideální, že nabídka kvalifikované práce byla dostatečná, lid pracovitý a skromný (mzdy rostly pomaleji než produktivita, produkt či zisky), odbory spolupracovaly na "sociálním smíru", zaměstnavatelé byli rovněž chápaví a rozumní. Příliv lidí znamenal, že ekonomika netrpěla nedostatkem práce schopného obyvatelstva, ba dokonce v 50. letech existovala "zdravá nezaměstnanost", kteroužto makroekonomickou výhodou jiné západoevropské země nedisponovaly. Až v r. 1960 bylo poprvé více nabízených volných pracovních míst, než kolik bylo registrovaných nezaměstnaných.

Uzavření NDR berlínskou zdí v r. 1961 a vyčerpání rezerv práce schopného obyvatelstva vyvolalo nutnost naverbovat pracovníky v jiných zemích. Kvalifikační struktura tohoto přílivu však byla s emigranty z NDR nesrovnatelná. Nedostatek nabídky kvalifikované práce samozřejmě znamenal rychlý růst mezd, zaměstnavatelé byli doslova tlačeni ke zdi, ale stejně jako v 50. letech statečně přispívali námezdní pracovníci k hospodářskému zázraku smířením se s nepřiměřeně nízkými mzdami, tak nyní káru německých úspěchů táhli zaměstnavatelé nižšími zisky a především urychlenou racionalizací výroby.

d) Rozbití rentu hledajících skupin - koncepci "koncentrovaných výhod a rozptýlených nákladů" lze aplikovat nejen na nějaká standardní lobby, např. zemědělců apod., ale celých národů, protože stabilní společnost postupně vytváří a soustřeďuje celou řadu zájmových seskupení, která se snaží získat výhody na úkor slabších a hůře organizovaných skupin a neorganizovaných jednotlivců. Právě destrukce těchto homogenních, dobře organizovaných seskupení v průběhu 2. světové války pomáhá vysvětlit následný ekonomický zázrak Německa a Japonska.

e) Z dalších studií zase vyplývá, že v poválečném Německu proběhl standardní technologický převrat, jenž známe např. z USA, čili pozor na jakékoli monokauzální vysvětlení.

f) Strukturální politika jako nástroj pro zabezpečení dlouhodobého růstu ekonomiky - dotační (subvenční) politika [daňové zvýhodnění, příplatky na úroky] vydatně přispěla k vyřešení bytového problému přes existenci milionů uprchlíků a ztráty na bytovém fondu za II. světové války. Subvencován byl podle tzv. zeleného plánu i rozvoj zemědělství (příspěvky na některé výrobky jako chléb, mouka, vejce či mléko, jehož výroba byla osvobozena od obrátové daně). Dlouho byly dotovány dráhy a pošty, i když jinak pracovaly na komerčním principu. Až v 60. letech, kdy se mění (od r. 1962) saldo státního rozpočtu z kladného na záporné, sílí kritika dotací a jsou postupně odbourávány.

g) Posledním faktorem, jenž zbývá uvést, byly enormně nízké náklady na obranu.

Zamyslíme-li se nad uvedenými faktory, pak musíme s trpkostí konstatovat, že naše pozice byla těžší – byli jsme „průmyslovým muzeem Evropy“, zbaveni podnikatelských a manažerských elit, příliv kvalifikovaných pracovních sil ze zahraničí se nekonal, hospodářskou pomoc jsme neobdrželi (ostatně při pohledu na hladovou černou Afriku by to snad bylo i nemravné), na vše jsme měli méně času, lid byl zhýčkán sociální politikou „železného pekáče bůčku“ z dob socialismu, mafie veksláků a komunistických kádrů ovládly proces privatizace, celá koncepce hospodářské politiky po r. 1990 byl v první fázi jakýsi „naivní liberalismus“ nezakotvený v tradičních institucích atd. Neobyčejně komické bylo, že českými postkomunistickými liberály byla formálně odmítána i sama koncepce sociálního tržní hospodářství, zatímco i CDU má od r. 1994 v programu jeho modernější podobu „**ekologicky orientované STH**“. U nás je ekologická problematika monopolizována levicí, zatímco CSU bude po vyhraných volbách trvat (spolu s CDU) na zastavení ekonomicky i ekologicky nesmyslného odstavování jaderných elektráren. Je však třeba přiznat, že „sociální“ se v běhu času skutečně v řadě projevů začalo podobat „socialistickému“, před čímž varoval liberální konzervativce Erhard. Z textů zakladatelů koncepce, z nichž ani jeden nebyl socialista, vyplývá, že „sociální“ chápali jako označení takových jevů, procesů, případů, problémů nebo situací, které vyžadují nějaké neautomatické řešení. **Sociální je všechno, co přesahuje osobní preferenční systém** (je to tedy opak individuálního), jednak všechno, co vychází z hodnotového hlediska na základě právních, morálních a společensky relevantních norem. Proto je tam kromě zdravé měnové politiky i ochrana hospodářské soutěže (např. s pomocí protikartelové legislativy, kontroly při fúzích apod.), stát se jen minimálně angažuje jako podnikatel a i v tzv. sektoru veřejných statků preferuje pouze svou spoluúčasť a konečně systém sociálního zabezpečení ve vztahu k jednotlivci (nezaměstnanost, nemoc, penze) a sociálního vyrovnávání ve vztahu k regionům. V obou směrech jde ale o uplatnění tzv. principu subsidiarity: stát na sebe po stránce finanční bere jen ty úkoly, které prokazatelně přesahují možnosti jedince či regionálního společenství. Hlavní tíha odpovědnosti má spočívat na každém jedinci, což vyplývá z podstaty tržního hospodářství. V těžké poválečné situaci šlo autorům

o to, aby sociální smír podporoval rozvoj ekonomiky. Růst bohatství a politicky libivé ústupky voličům pak ovšem vedly k tomu, že liberální kritika sociálně měkkého prostředí je více než oprávněná.

Vyhasínání západoněmeckého hospodářského zázraku ilustruje pokles temp růstu HDP: v 50. letech v průměru ročně HDP + 7,8 % (ZE v průměru 4,4 %), v 60. letech se už tempo srovnalo na 4,8 %, v 70. letech klesá průměrné roční tempo růstu GDP na 2,4 %. Jak prokázaly později analýzy, změny, které v západoněmecké ekonomice nastaly počátkem 70. let (výrazný růst nezaměstnanosti, pokles produktivity práce i kapitálu, ztráta či pokles konkurenceschopnosti, to vše vyúsťující v pokles GDP), neměly povahu běžných cyklických výkyvů, jak to hodnotili nositelé hospodářské politiky a podle toho též volili při léčbě tradiční nástroje stabilizační politiky, které se ukázaly jako nedostatečně účinné. Potvrdily se naopak názory "strukturalistů" mezi ekonomy, kteří prokázali, že tyto procesy mají povahu hlubokých dlouhodobých strukturálních změn vyvolaných změnami domácí i zahraniční poptávky (zejména expanze terciéru), jsou důsledkem VT-rozvoje, ale i vstupu nových účastníků z dosud rozvojových zemí na světové trhy zejména ve sféře výroby náročné na pracovní sílu. Tento proces velkých strukturálních změn dále akcelerovaly a zintenzívnily dva nedlouho po sobě jdoucí ropné šoky s průvodním vysokým zdražením energií. Ale bytostně silná (kapitálově, technicky i lidským kapitálem) německá ekonomika se po krizovém počátku 80. let znovu po překonání recese r. 1982 dostala do tempa a nastala tzv. Kohlova éra, jež skončila až volbami r. 1998. Hospodářská politika pravicové koalice byla formálně správná, ale v mezinárodní komparaci velmi měkká – tehdy to nikomu nevadilo, celkově se dařilo a exportní výkon stačil v letech 1986 a 1987 dokonce na 1. místo ve světovém vývozu, tj. absolutně před USA i Japonskem přes jejich větší rozměr, konal se jak stát blahobytu, tak ekonomie strany nabídky atd. a asi by to stačilo - ne navždy – snad do konce 20. století, kdyby do toho všeho nepřišla realizace snu o znovusjednocení a jeho ekonomicky neskutečně náročně realizovaná varianta.

Kohl ve 2. pol. 80. let nešel cestou M. Thatcherové, protože byl pod vlivem voličsky silných zájmových skupin, jimž daný status quo vyhovoval:

již v r. 1987 byly mzdy dělníků vyšší než v USA, sociální přírážky činily 83 % mzdy, 6 týdnů dovolené + hodně svátků, tj. za rok o 15 % kratší pracovní doba než v USA, tehdy v průměru 37,2 hod. týdně. Přitom zaměstnavatelé nenutili odbory k obětem, protože zisky rostly díky klesajícím nákladům na energie a suroviny a VT- pokroku. Zisky však byly investovány do zahraničí či do státních papírů, ne do průmyslu, pracovní trh byl přeregulován, ostatně stejně jako celá ekonomika, již se ironicky říkalo „Německo, a.s.“, kde každý vlastnil každého, burza byla okrajovou záležitostí a ekonomice vládly veřejnoprávní zemské banky a spořitelny i soukromé banky obchodní.

Klíčovým problémem, který ostatně na nižší ekonomické úrovni řešíme i my, je sladění obrany sociálního státu s reálnými ekonomickými možnostmi, tj. především jak zachránit všeobecný penzijní systém. Je třeba přiznat, že vcelku rozumně se o to pokouší i rudo-zelená koalice, jež vládne Německu od r. 1998. To už je současnost.

Autor se ovšem plně ztotožňuje s programovými tezemi křesťanské demokracie, jež lze vyjádřit následovně:

- křesťanskodemokratická politika jako systém zasahuje svými kořeny nejhluběji do tradic evropského myšlení a evropské civilizace, opírá se o morální hodnoty prověřené dvoutisíciletým vývojem a uznávané ve většině zemí světa.

- **svobodný člověk bere odpovědnost za svůj život na sebe.** Společenský řád svobodných lidí se proto řídí subsidiaritou. V kompetenci občana proto má být vše, co může zvládnout ve spolupráci s rodinou či ostatními

- nelze zaměňovat svobodu se zvlí. **Svobodný člověk má nejen práva, ale především povinnosti.** Svoboda musí být chráněna zákony, které platí pro všechny. Svoboda se měří odvahou sloužit a vytvářet hodnoty pro ostatní. Odpovědnost je nedílnou součástí skutečné svobody. Jen člověk, který na sebe bere svůj díl odpovědnosti za vlastní život, za společnost a za svět, za důsledky svých činů, jedná svobodně.

- ochrana slabých a menšin, trvalé úsilí o rovnost příležitostí

Solidarita znamená uznání, že člověk ve společnosti nežije izolovaně, že jeho život a štěstí souvisí s životy jiných. Výrazem solidarity je občanské sdružování, dobrovolná veřejně prospěšná činnost i církevní společenství. Ve společnostech, které na solidaritu zapomněly, se k moci snadno dostávají diktátoři: Proto si ani demokratický stát nemůže dovolit, aby nějaké vrstvy lidí pouze živořily. Vedle přirozené solidarity vyjadřované individuálním svobodným rozhodnutím každého člověka existuje solidarita podněcovaná a uskutečňovaná z pověření občanů státem.

Lidská práce je zdrojem a nástrojem pro vytváření duchovního i hmotného bohatství. Je výrazem sebeuvědomění člověka, potvrzením jeho tvůrčích sil a schopností, prostředkem komunikace a vytvářením hodnot pro sebe i pro jiné. Vede k vytváření soukromého vlastnictví, které má zásadní význam pro svobodu a rozvoj člověka. Vlastnictví znamená i odpovědnost.

Křesťanští demokraté odmítají takové liberální názory, které mají tendenci chápat ekonomiku jako "to, co vydělává" a sociální politiku jako "to, co utrácí". Ani současná krize "pečovatelského státu" v některých evropských zemích, které zavedenou úroveň státní podpory občanům omezují, protože už si ji prostě nemohou dovolit, není důvodem k tomu, abychom podlehlí takovému extrémnímu vidění. .... Zkušenost ukázala, že demokracie není životaschopná tam, kde velká část lidí přes všechnu svou snahu trpí hladem, nemají kde bydlet a nemohou odpovědně vychovávat své děti. Určité životní minimum musí

společnost (stát) svým občanům zajistit. Dělá to nejen z úcty k jejich lidské důstojnosti, ale také jako pragmatický čin sebezáchovy. Ví, že **zoufalí a hladoví lidé si demokracii nezvolí**. Pravice není pouhou negací levice. Musí být - v každé zemi jinak - osobitou kombinací motivů liberalismu a konzervatismu. Ekonomické liberální myšlení se zrodilo v konkrétní historické situaci. Počítalo totiž s tím, že lidé jsou křesťané. Konkrétně skotský liberalismus - a Skotsko bylo tou nejdůležitější myšlenkovou dílnou kapitalismu - je věcí hluboce věřících protestantů. Jinými slovy předpokládalo, že lidé mají hluboce vštípená pravidla, normy a záповědi, které nelze překročit. Není to tedy jen technické aranžmá, třeba měnových kursů.

Konzervativní motivy jsou pak hlavně úcta k institucím a starost o jejich budování, vláda práva, maximální prostor pro spontánní (na státu nezávislé) aktivity, čili pro občanskou společnost a v neposlední řadě decentralizace. Malý, ale silný stát. Tedy to, co se v Česku moc nepovedlo – máme totiž spíše stát velký a slabý. Autor je přesvědčen, že tyto obecné zásady jsou aplikovatelné i v našich podmínkách.

4) Pohlčení DDR

Shrňme si nejdůležitější skutečnosti z poslední fáze existence NDR a z první fáze po říjnu 1990, které determinují další vývoj po znovusjednocení, jež ovšem po právní stránce bylo pohlčením:

- všechny publikované údaje svědčí o tom, že v posledním období existence NDR už nikdo, ani politické vedení SED, nevěřilo v delší existenci tohoto státu a panovalo všeobecné přesvědčení, že všechny vnitřní, vnější (v r. 1986 zadluženost nejméně 13 mld USD, ale také značné pohledávky, asi za 7,5 mld, dle předsedy vlády Modrowa zadlužení na konci r. 1989 brutto 20,7 mld USD, netto 15 mld USD) i ekologické a další deficity i sociální závazky vůči obyvatelstvu nakonec zaplatí bohatá SRN, jež ovšem na konci 80. let vykazovala robustní růst, rychlý pokles vnitřního zadlužení (z 50 na 36 % HDP), disponovala obrovskými devizovými rezervami a dosahovala výrazných přebytků v ZO atd. Vyspělost a velikost ekonomiky dokonce i v hlavách politiků SRN vytvářela představu, že pohlčit NDR bude malý, rozkošný piknik.... To byl obrovský omyl, převod panoptikální ekonomiky pozdního reálného socialismu na solidní základy při zachování sociálních výdobytků je až neuvěřitelně náročný na zdroje a přerozdělování ve prospěch exNDR má skončit až roku 2019!

- v r. 1975 tvořily ženy 50,2 % z ekonomicky aktivních, což je světový unikát, snad nikde nikdy nepracovalo relativně více žen než mužů v době míru (a stále kolísal podíl žen kolem 50 %), celková míra ekonomické aktivity byla dlouhodobě nejvyšší na světě, z čehož vyplývají vysoké nároky na starobní důchody, jež u žen jsou v dnešní exDDR dokonce absolutně vyšší než u exBRD

- iluze o hladkosti přechodu vytvářel i slušný (ve srovnání např. s ČSSR) rozsah "nestátního" sektoru na sklonku DDR:

a) družstevnictví - 2.720 výrobních (řemesla) družstev mělo asi 160 tis. členů (nejmenší 30 pracovníků, největší 4.000)

b) soukromé řemeslnické podniky - 82.200 jednotek s 265 tis. pracovníky

c) soukromé jednotky v maloobchodě - 25.600, zabezpečovaly asi 1/5 maloobchodního obrátu

Soukromníkům orgány "lidovlády" (obdoba čs. národních výborů) povolovaly podle místních podmínek 3-10 zaměstnanců + 2 učně, nezapočítávali se rodinní příslušníci Soukromý sektor se (stejně jako družstva) nepohyboval v normálním tržním prostředí: pevné sazby, ceníky + zásobování ze státních fondů surovinami + kontrola cen, kvality zboží a služeb atd. silná reglementace

Roku 1987 družstevní sektor v NDR zaměstnával každou sedmou pracovní sílu a vytvářel 17 % hrubého produktu, LPG (obdoba JZD) 659 tis. stálých pracovních sil, reprezentovala 90 % půdy i produkce zemědělství

Výrobní družstva měla 162 tis. členů, družstevní obchod 207 tis. pracovních sil z 540 tis. pracovníků obchodu celkem, bytová družstva spravovala více než 1 mil. domů

- dlouhodobé zkušenosti s výhodným „vnitroněmeckým obchodem“: vzájemný obchod se odehrával (bez devizových nároků pro NDR) v "zúčtovací jednotce", jež se rovnala 1 DEM = 1 marce NDR, tento tzv. "vnitroněmecký obchod" nebyl zatěžován cly, maximální bezúročný úvěrový rámec měla NDR (r. 1987) stanoven na 350 mil. z.j., vnitroněmecký obchod znamenal 2/3 obrátu DDR s nesocialistickými zeměmi

- měnová unie s SRN: od 1.7. 1990, měnilo se:

a) marka za marku pro mzdy, vklady a hotovosti do 4.000 tis. marek

b) 2 východní za 1 západní marku pro další vklady a hotovosti obyvatel, dále pro úvěry a finanční aktiva a závazky podniků, takže 260 mld. marek zadlužení a platební neschopnosti východoněmeckých podniků se tedy zmenšilo jen na polovinu nominálně, ale ta „polovina“ byly nesplacitelné částky v tvrdých Deutsche Mark, přitom v době pádu berlínské zdi se na černém trhu kurs marky DDR vyšplhal už na 20 ku 1 DEM, oficiální (pro fyzické osoby) byl 9 ku 1! V průběhu měnové unifikace průměrný kurs činil 1,6 východní marky za 1 "tvrdou" marku a následovala pochopitelně **tvrdá deflační krize**

- po monetární unii následovala politická unie od 3.10. 1990, a to nikoli sjednocením, ale pohlcením DDR, tj. rozšířením platnosti ústavy a celého právního řádu SRN na území pěti "nových zemí" a ekonomická unie (sjednocení daní k 1.1. 1991 a privatizace a restituce pod vedením fiduciárního orgánu státní moci, zde nazývaného Treuhandanstalt)

- problémy ekonomiky a zajištění určitého sociálního standardu v „nových zemích“ si v 90. letech vynucovaly ročně 140 i více mld. DEM transferů ze Západu, což jsou pro českého ekonoma sumy nad obzor jeho chápání a ačkoli se

po r. 2000 oficiálně částky nezveřejňují, financování ze západních zemí nemá konce....

- v roce 1991 tehdejší šéf Treuhandu D.K. Rohwedder odhadoval exDDR-hospodářský potenciál na 600 mld DEM a předpokládal, že jeho privatizace skončí se ziskem do státní pokladny... THA stál v r. 1990 před úkolem privatizovat kromě drobného majetku více než 8.000 státních velkopodniků, sdružených většinou v tzv. kombinátech. Tyto kolosy byly rozčleněny do 13.500 podniků, z nichž 3.000 bylo zlikvidováno, zahrneme-li do celkových cifer i drobné živnosti, tak celková suma privatizovaných subjektů je 47.000. Ve skutečnosti Treuhand skončil k 31.12. 94 s bilancí: Na počátku roku 1995 zbývalo privatizovat 60 podniků, čímž se zabývala malá instituce u federálního MF. Treuhand pomohl zprivatizovat asi 14 tis. společností a uzavřel téměř 40 tis. smluv. Celkové náklady procesu privatizace dosáhly 65 mld DEM a tato částka pomohla vytvořit 1,5 mil. pracovních míst. Investiční závazky nových majitelů dosáhly 207 mld DEM. Treuhand také projednal prodej asi 40 tis. nemovitostí. Hlavním úkolem Treuhandu byla restrukturalizace bývalého státního majetku a jeho prozatímní řízení, aby přežil v prostředí tržní ekonomiky. Teprve po zahájení práce vyšlo najevo, v jak katastrofálním stavu ten majetek byl: poslední vláda DDR jej ocenila na 1,3 bil. DEM, ale propočty Treuhandu jej snížily o 210 mld. Průměrná produktivita práce DDR dosahovala necelých 30 % úrovně SRN, energetická náročnost zastaralých zařízení byla v průměru dvojnásobná oproti SRN. V některých případech musel Treuhand dokonce zaplatit novému vlastníku, aby majetek převzal.

Proces privatizace skončil ztrátou 230 mld. DEM, které společně s ostatními dluhy bývalé DDR bude splácet celá generace daňových poplatníků. Mnoho podniků bylo restituováno a 3 tis. odkoupeny v rámci management-buy-out. Restituce byly ve formě fyzického navrácení, nikoli finančního vyrovnání, což mělo být rozpočtově výhodné, ale bylo dost sporů a protahovalo se to, nebyla překročena hranice r. 1949, všechna vyvlastnění před vznikem NDR byla považována za dopad WW II, tj. výsledek činnosti sovětské okupační zóny, soudní spory v dané oblasti vyřešil takto Ústavní soud SRN.

Po všech převzatých prostředcích a zkušenostech (ale i zákonech, úřednicích, manažerech, podnikatelích atd.) **tvorí na počátku 21. století bývalá NDR jen kolem 6 % HDP celého Německa** a všechny makroekonomické ukazatele vypadají - kromě růstu životní úrovně – beznadějně, např. nezaměstnanost se pohybuje kolem 17 %, východ již od r. 1997 roste pomaleji než západ a z pohledu analytika již v první polovině 90. let byl růst nezdravý, protože byl tažen stavebními investicemi financovanými ze soukromých i veřejných zdrojů západu Německa. Politicky citlivá problematika dotací pomocí Paktu stability se v konkrétních částkách do budoucna neustále mění, ale mělo by se končit až rokem 2019....

Závěrem lze v tomto paragrafu konstatovat, že zkušenosti pohlcení NDR nám ukazují:

- ani přenos práva a institucí vyspělé západní tržní demokracie nezaručují úspěch, proto nelze souhlasit s dnes běžnou kritikou průběhu transformace v ČR, jak ji prezentují tzv. antiklausovští teoretikové a politici typu Miloše Picka, Tomáše Ježka, Luboše Mlčocha, Milana Sojky či Bohuslava Sobotky. **Proces likvidace socialismu v ČSFR a následně v ČR nemohl být ničím jiným než tápáním a výsledky privatizace nemohly být finančně uspokojivé, protože když skočil v pasivu Treuhand, nemohla být naše privatizace efektivní a spravedlivou záležitostí**
- stát je definován mimo jiné i svou měnou a důvěra Němců v Rentenmark zachránila kdysi na konci roku 1923 válkou a inflací zbídačené Německo, láska a úcta k Deutsche Mark byla jedním z pilířů společensky pozitivní psychologie SRN po roce 1948 (a to až do vzniku EMU, chápaného Němci jako rozšíření marky na celou unii) a kombinace opovržení nesměnitelnou markou NDR s touhou po „tvrdé“ DEM byla jedním z nejsilnějších urychlovačů zániku „prvního německého státu dělníků a rolníků“
- převzetí závazků v hospodářské sféře 1 ku 1 (a větších úspor 1 ku 2) vytvořily nepřekonatelně brutální měnovou bariéru pro rozvoj ekonomiky na území bývalé NDR. Tento problém jsme naopak řešit nemuseli, nicméně ČNB i vláda jsou si naštěstí plně vědomy toho, že vstup do EMU bude lavírováním mezi Scyllou zbídačení obyvatelstva nízkým přepočítacím kursem Kč k euru a Charybdou podvázání rozvoje ekonomiky ve stylu exNDR, přičemž tento přepočítací koeficient bude v rukou především tržních (globálních) sil, nikoli záležitostí domácích (tedy v našem případě českých) autorit, jako tomu bylo v případě pohlcení NDR, kdy i prezident Bundesbanky K.O. Pohl, člověk jinak spíše komisi a racionální, prostě pravý centrální bankéř svou mentalitou, pod vlivem vznešenosti doby ztratil soudnost a prohlásil na počátku r. 1990: „*Když je na dosah ruky nejvyšší politický cíl i sen Němců, tj. sjednocení, bylo by malicherné hovořit o nákladech.*“

5) Závěr

V heslovité podobě lze z výsledků výzkumu zdůraznit následující:

- A) stejně jako u jiných dosud zkoumaných problémů se ukazuje, že v podstatě tzv. „k převzetí“ není vzhledem k jiným vnitřním i vnějším podmínkám ze zkušeností SRN v konkrétní podobě vůbec nic, naopak jako velmi užitečné se ukazují varovné signály, jinak vyjádřeno – jak se to dělat nemá, jaká jsou rizika určitých procesů, jak problematická jsou nápravná opatření atd., v současnosti především problémy „přezrálého státu všeobecného blahobytu“
- B) v nejabstraktnější podobě je v hlavním proudu ekonomie dnes snad již shoda u obecného vymezení podstaty rozvojové politiky: ovlivňovat konkurenceschopnost domácí ekonomiky všemi dostupnými prostředky od

výdajů na vědu a výzkum přes investiční pobídky, daňový systém, boj proti korupci atd. Zkušenosti SRN ukazují, že samotné snížení daňové zátěže podniků bez zpružnění pracovního trhu nemůže přinést výsledky. Kultivace „enterprise culture“ je komplexní proces, navíc běh na dlouhou trať, **snížení daní a vedlejších (sociálních) mzdových nákladů sice pomůže, ale celkově problém konkurenceschopnosti nevyřeší.** Např. Finsko s vysokými daněmi a sociálními výdaji se pravidelně objevuje na předních pozicích mezinárodních komparací konkurenceschopnosti i u liberálně orientovaných institucí, protože má v pořádku institucionální prostředí, vysokou úroveň pracovních sil a takřka nulovou korupci. V demokratických zemích je velmi obtížné omezené zdroje veřejných financí orientovat na dlouhodobé cíle, ale např. 7 miliard Kč doslova nalitých bez jakýchkoli reformních kroků do českých nemocnic v listopadu 2003 je suma, která by z pohledu dnešních hospodářských programů všech sociálně demokratických, křesťansko demokratických a umírněně liberálních politických stran konsensuálně řešila jednu ze základních priorit – zvýšení výdajů na vysoké školství, vědu a výzkum. Demokraticky zvolení politikové ovšem uvažují v rámci politického cyklu, ostatně ani Helmut Kohl, jenž je často uváděn jako poslední politik, jenž viděl (a v rámci celé Evropy) dále než k příštím volbám, ztratil při sjednocování Německa ekonomickou soudnost.

- C) Dalším klíčovým závěrem je teze, že úkolem dnešní Evropy není ani demontáž sociálního státu (jehož existenci jasná většina voličů ve všech zemích považuje za civilizační charakteristiku vyspělé Evropy), ani jeho další prohlubování, nýbrž opatrná a mírná „racionalizace“, reagující na:
- vnější tlak nižších nákladů ve třetích zemích v rámci globalizace (aby byla zachována konkurenceschopnost)
  - způsobilost reálně vybrat daně z ekonomických aktivit na domácím území, jež se dlouhodobě ve VTE snižuje.

Tento zdánlivě elementární poznatek je přitom českou levicí respektován snad až od roku 2003, protože např. volební program ČSSD z r. 2002 ještě „lafontainovsky“ hovoří o nutnosti zvyšovat sociální výdaje absolutně i relativně, a to přes hranici 20 % HDP. Dramatický pokles volebních preferencí ČSSD v posledním období (podzim 2003) odráží nejen politickou neschopnost nejednotné strany či úsilí jednotlivých politiků věnované spíše vlastnímu byznysu než státním záležitostem, ale i zklamání tradičně levicových voličů reformními úsporami. V této souvislosti „Modrá šance“ ODS raději ani neuvádí, kde se má ušetřit, aby středové voliče předčasně nevyděsila. Je třeba si uvědomit, že liberálně uvažujících voličů je v SRN dle výzkumu zaplaceného FDP max. 18 %, v ČR dle výzkumu objednaného Unií svobody jen 12 %, a to v deklarativní pozici, jež bude mnohými zapomenuta při rušení první školy v blízkém okolí.

D) Posledním klíčovým závěrem je **nutnost chápat penzijní reformu nikoli jako samostatný problém, ale jen jako součást širšího problému stárnoucí populace** či ještě širěji sociálního, finančního a zdravotního zabezpečení celé ekonomicky neproduktivní (včetně mladších lidí, kteří nikdy nepracovali a jsou odkázáni na sociální dávky) populace, jejíž podíl roste. V tradičním pojetí bychom se totiž mohli dostat pro námezdně pracující do situace, že nám budou ve výpočtech vycházet doby odchodu do důchodu po 75 letech a odvody a daně ničí konkurenceschopnost firem působících v legální ekonomice. Technologicky je věc jasná – ekonomika je schopna vyprodukovat nadbytek hmotných statků a sociálních i zdravotních služeb zajišťujících důstojný život absolutně nerostoucí evropské populace, nejsme v situaci např. ekonomiky Evropy před rokem 1000, kdy podle starých análů bylo na výživu jednoho mnicha zapotřebí 40 rolníků. Jedním ze základních podnětů německých diskusí posledních let je nutnost zbavit se základní vazby mezi parafiskálním zdaněním námezdně pracujících a veřejnými výdaji na důchody a zdravotní péči. Je třeba omezením nemístné štědrosti sociálního státu donutit mladší ročníky snížit čerpání veřejných prostředků a zpružnit tak i pracovní trh, pronásledovat všechny agenty černé a šedé ekonomiky a donutit platit adekvátní daně a odvody i OSVČ, omezit neproduktivní výdaje typu prapodivných dotací místním rozpočtům na různé aquaparky podle toho, co uhádá mocný šibr mezi poslanci pro svůj rodný kraj či obec, omezovat administrativu, vykonat hrdinský čin transformace Českých drah, vzdorovat zeleným aktivistům požadujícím nesmyslné dotace např. na větrné elektrárny atd. Je třeba si uvědomit, že pokud si neproduktivní část obyvatelstva vezme za svou ideu o povinnosti státu se o ně postarat v každé situaci a ekonomicky produktivní část obyvatelstva, že platit daně je přežitek, potom budou podemlely základy uspořádání společnosti, jež si západní Evropa po druhé světové válce zvykla považovat za přirozené – výkonná smíšená ekonomika (po válce s posilující se rolí státu, později naopak soukromé části) sloužící konec konců celé společnosti, demokratické uspořádání a respektování stále šířeji definovaných lidských práv, vše v rámci konsensu právního státu. Tento systém – jak nás učí obecná historie – není přirozeným výsledkem lidských dějin (Fukuyama a spol.), ale křehkou květinou západní civilizace. Dojde-li k rozbití středních vrstev, jež jsou tmelem výše uvedeného uspořádání, pak je možné vše – ostatně největším varováním je německý nacismus, od jehož porážky uplynulo jen necelých 60 let, ačkoli se nám může zdát, že se tak stalo v dávných dobách a na jiné planetě. Po roce 1990 byly vyslovovány obavy, že německý národ přijal demokracii jen jako reziduum blahobytu a že se – jak tvrdili britští konzervativci – odehraje pokus o začlenění Evropy do Německa, nikoli integrace Německa do Evropy. Tyto obavy se nepotvrdily - Německo je vzorným a naprosto průměrným evropským státem s pacifistickými projevy v zahraniční politice. Je to sice největší a ekonomicky nejsilnější, ale jinak zcela průměrný evropský stát s enormním integračním tahem. Právě takové Německo je ideálním partnerem modernizující se České

republiky. A eroze demokratických struktur, závislých na prosperujících středních vrstvách Německu opravdu nehrozí – „Mittelstand“ podle údajů z r. 2001:

- vytváří 55 % HDP
- je tvořen více než 3 milióny firem
- má 2/3 podíl na zaměstnanosti v soukromém sektoru
- odvádí 2/3 daňových výnosů.

Literatura:

Aldcroft, D.H., Sutcliffe, A. (eds.): Europe in the International Economy 1500 to 2000, E. Elgar Publishing UK, 1999

Anderson, J.L.: Explaining Long-Term Economic Change, Cambridge University Press, London 1995

Anderson, J.L.: German Unification and the Union of Europe, CUP, UK 1999

Bormann, A. a kol.: Social Market Economy. Experiences in the FRG and Considerations on its Transferability to Developing Countries, Hamburg 1990

Bradford De Long, Eichengreen, B.: The Marshall Plan: History's most successful structural adjustment Program, CEPR Discussion Paper, London, May 1992

Brdek, M., Jírová, H.: Sociální politika v zemích EU a ČR, Codex Bohemia, Praha 1998

Buchanan, J.M.: Hranice slobody. Medzi anarchiou a Leviatanom, Archa, Bratislava 1996

Castles, F.G.: The Social-democratic Image of Society. London 1978

Cihelková, E. a kol.: USA - Japonsko - SRN, skripta VŠE, Praha 1997

La Construction d'une Europe; de Rome à Maastricht, Paris 1993

Crafts, N., Toniolo, G. (eds.): Economic Growth in Europe since 1945, CUP, UK 1996

Československo a Marshallův plán. Sborník dokumentů, Ústav pro soudobé dějiny, Praha 1992

Dedman, M.J.: The Origins and Development of the European Union 1945 - 1995 (A History of European Integration), Routledge, London - NY 1996

Denison, E.: Why Growth Rates Differ. Postwar Experience in Nine Western Countries, Washington 1967

Eichengreen, B. (ed.): Europe's Postwar Recovery, CUP, UK 1997

Ellwood, D.W.: Rebuilding Europe. Western Europe, America and Postwar Reconstruction. London - NY, Longman 1992

Erhard, L.: Wohlstand für Alle, Düsseldorf 1953

Erhard Ludwig - řada materiálů v čas. Střední Evropa č. 68 (rok 1997) ke 100. výročí narození L.E., vč. pozdního článku "Tendence k zaopatřovacímu státu"

Fifty Years of the Deutsche Mark (The Central Bank and the Currency since 1948), commissioned by Deutsche Bundesbank, 600 p., Claredon Press December 1998

Fischer, W. (ed.): The Economic Development of Germany since 1870, E. Elgar 1995

- Flora, P.: State, Economy and Society in Western Europe 1815 - 1975. A Data Handbook in Two Volumes, Frankfurt-London-Chicago 1983
- Giddens, A.: The Third Way, Cambridge 1998 (česky Praha 2001)
- Giddens, A.: The Third Way and its Critics, Blackwell Publ., Cambridge 2000
- Graham, A., Seldon, A.: Government and Economies in the Postwar World. Economic Policies and Comparative Performance 1945 - 1985. London, Routledge 1991
- Havlik, P.: Comparison of Real Product Between East and West, Wien, WIIW 1986, Forschungsberichte Nr. 115
- Havlik, P., Levčik, F.: The GDP of Czechoslovakia 1970-1980, Washington, WB Staff Working Papers No. 772, World Bank 1985
- Historical Statistics 1960 - 1980, OECD, Paris 1982
- Hobsbawm, E.: Věk extrémů. Krátké 20. století 1913 - 1991, Praha, Argo 1998
- Chlumský J. a kol.: Transformace a integrace České republiky do evropské ekonomiky, monografické číslo: Acta Oeconomica Pragensia č. 8/1998
- Kindleberger, Ch.: World Economic Primacy: 1500 to 1990, UK 1996
- Kindleberger, Ch.: Economic Laws and Economic History, CUP, UK 1997
- Koman, R., Marin, D.: Human Capital and Macroeconomic Growth: Austria and Germany 1960 – 1992, Discussion Paper – Economics Series No. 85, Humboldt-Universität zu Berlin 1996
- Kornai, J.: Placení účtu za gulášový komunismus, VP IE ČNB, 1996
- Kreuter, J.: Destrukce stability ekonomického vývoje vyspělého kapitalismu, Academia, Praha 1983
- Lafontaine, O., Muellerová, Ch.: Žádný strach z globalizace. Blahobyt a práce pro všechny, Praha, Ústav mezinárodních vztahů 1999
- Lange, T., Pugh, G.: The Economics of German Unification, E. Elgar 1998
- Laquer W.: Europa auf dem Weg zur Weltmacht 1945 - 1992. Kindler, München 1992, stran 735
- Laughland, J.: Znečištěný pramen, Praha, nakl. Prostor 2001
- Leibfried, S. (ed.): Welfare State Futures, Cambridge University Press, UK 2001
- Liberalismus konce 20. století, sborník z konference v Praze, Liberální Institut, Praha 1994
- Maddison, A.: Economic Growth in the West. Comparative Experience in Europe and North America, NY 1964
- Maddison, A.: Phases of Capitalist Economic Development. Oxford Un. Press 1982
- Maddison A: The World Economy in the 20th Century, OECD Paris 1992
- Maddison A: Monitoring the World Economy 1820 - 1992, OECD Paris 1995
- Maier, Ch., Bischof G. (Hrsg.): Deutschland und der Marshall-Plan. Nomos Verl., Baden-Baden 1992
- Mezinárodní hospodářská statistika 1973-90, Národní informační středisko ČR 1991
- Mezinárodní hospodářská statistika 1973-1991, NIS ČR, Praha 1992

- Mezinárodní hospodářská statistika 1979 - 1995, NIS ČR, Praha 1996
- Milward A: The Reconstruction of Western Europe 1945 - 1951, London 1984
- Mitchell, B.R.: International Historical Statistics. Europe 1750 - 1988, The Macmillan Press 1992, 942 p.
- Moldan, B.: Příroda a civilizace, Praha, SPN 1997
- Murray, Ch.: Příliš mnoho dobra (Americká sociální politika 1950 – 1980, Praha, SLON 1998
- Müller-Arnack, A.: Wirtschaftsordnung und Wirtschaftspolitik. Studien und Konzepte zur Sozialen Marktwirtschaft und zur Europäischen Integration, Freiburg 1966
- Musil, L. (ed.): Vývoj sociálního státu v Evropě. Čítanka z historie moderní evropské sociální politiky, nakl. Doplněk, Brno 1996
- National Accounts - Volume I. Main Aggregates 1951 - 1980, OECD, Paris 1982
- National Accounts 1960 - 1991, I., Paris, OECD 1993
- Norimberský proces. Sborník materiálů, díl I., Praha 1953
- North, D.C.: Institutions, Institutional Change and Economic Performance, CUP, UK 1991
- Nouschi, M., Bénichi, R.: La croissance au XIXème et XXème siècles, II. ed., Paris 1990
- O'Sullivan, Noel: Fašismus, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2002,
- Overy, R.J.: The Nazi Economic Recovery 1932 – 1938, II. ed., Cambridge University Press, London 96
- Le Plan Marshall et le relèvement économique de l'Europe, Paris 1993
- Pollard, S.: The International Economy Since 1945, Routledge 1997
- Proměny světové ekonomiky a Česká republika, Bělá p. B., 1996
- Reich, R.: Dílo národů, Praha 1995
- Rostow, W.W.: The World Economy. History and Prospect, Austin 1978
- Rymalov, V.V.: Strukturální změny ve světovém kapitalistickém hospodářství, Svoboda, Praha 1981
- Some Factors in Economic Growth in Europe during the 1950's, United Nations, Geneva 1964
- Soros, G.: The Crisis of Global Capitalism (Open Society Endangered), London 1998
- Soukupová, D.: Montánní unie, VP č.42, EÚ ČSAV, Praha 1967
- Soukupová, D.: Státní ekonomický sektor ve vyspělých kapitalistických státech, Svoboda, Praha 1980
- Sweezy, P.: Teorie vývoje kapitalismu, Praha 1967
- Šrein, Z.: Hospodářská politika Evropského společenství, skripta VŠE, Praha 1998
- Šulc, Z.: Jak se zrodil západoněmecký hospodářský zázrak, Práce, Praha 1990
- Šulc, Z.: Hospodářská politika, Consus, Praha 1993
- Tíkal, S.: Západoevropská hospodářská integrace, Praha 1980
- Tíkal, S.: Kapitalistická ekonomická integrace, Academia, Praha 1983

Toninelli, Pier Angelo (ed.): The Rise and Fall of State-Owned Enterprise in the Western World, CUP 2000

Vanthoor, Wim F.V.: European Monetary Union since 1848, Edward Elgar 1996

Večeřa, M.: Sociální stát. Východiska a přístupy, Praha, SLON 1996

Veselý, Z.: Československo a Marshallův plán, AUC-Historica , UK 1985

Waigel Theo (ed.): Naše budoucnost je Evropa. Cesta k hospodářské a měnové unii. ISE, Praha 1997

Wanner, J.: George C. Marshall - Tvůrce armád a aliancí, Paseka, Praha 1998

Wanner, J.: Spojené státy a evropská válka 1939 - 1945, díl I. Pevnost Amerika, Praha, nakl. Dokořán 2001

Wanner, J.: Spojené státy a evropská válka 1939 - 1945, díl II. Amerika v boji, Praha, nakl. Dokořán 2002

Wanner, J.: Spojené státy a evropská válka 1939 - 1945, díl III. Zápas o Evropu, Praha, nakl. Dokořán 2002

Zamrazilová, E.: Ekonomická úroveň ČSFR a její vývoj v mezinárodním srovnání, EÚ ČSAV, Praha 1990

Zeman, K.: Porovnání stupně ekonomického rozvoje v ekonomicky rozvinutých zemích, UVTEI, Praha 1979

Zkušenosti z činnosti Evropské platební unie z přechodu ke směnitelnosti po druhé světové válce, VÚFÚS, Praha 1979

ROČENKY:

Bank for International Settlements, Basle

Economic Survey of Europe, UN, NY- Geneva

Ekonomičeskoje položenije kapitalističeskich i razvivajuščichsja stran - obzor za 1980 g. i načalo 1981 g., Moskva 1981 (různé ročníky 1975 - 1990)

ILO Yearbook of Labour Statistics, Geneva

Ročenka Hospodářských novin, Praha 1996 a násl.

Statistisches Jahrbuch für das Ausland, Bonn

Yearbook of Labour Statistics, ILO, Geneva

Ukazatele hospodářského vývoje v zahraničí, ÚTEI, Praha

UNCTAD: Statistical Pocket Book, NY

World Atlas - World Bank 1968 a násl.

World Development Report, IBRD, Washington

World Economic Survey, UN, New York

WTO Annual Report

Články:

Edwards, J.: Bankovní systém financování investic: poučení z poválečných zkušeností Německa, PE č. 2/1995

Iša, J.: Velká hospodářská kríza a spory o hospodársku politiku v Nemecku, Politická ekonomie č. 6/1985

Klaus, V.: Ekonomická teorie a realita transformačních procesů

Politická ekonomie č. 5/1995

Klaus, V.: Ekonomické problémy světa a naše realita, Dnes 7.10. 1998

Klusoň, V.: Ordoliberalismus a transformace ekonomiky. Kořeny německého zázraku, Ekonom č. 31/1995

Klusoň, V.: Ordoliberalismus a hospodářská politika, příloha čas. Národní hospodářství č. 4/1996

Kosta, J.: Někteřá poučení ze západoněmecké reformy v r. 1948, Politická ekonomie č. 4/1991

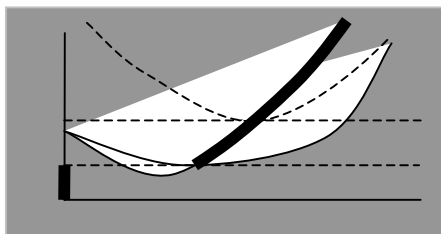
Kouba K.: Konstituční ekonomie: popelka v české ekonomické obci, Bulletin ČSE, únor 2000

Mlčoch, L.: Restrukturalizace vlastnických vztahů očima institucionálního ekonoma, Politická ekonomie, XLIII, 1995, č. 3

North, D.C.: Institucionální struktury a transformační procesy

Politická ekonomie č. 5/1995

Rumler, M.: K příčinám soudobé vleklé krize ekonomiky vyspělých kapitalistických zemí (Nástin politickoekonomické koncepce), PE č. 7/1982

Dosud vyšlo :

1. Michal Hlaváček : *Modely difuze technologií*
2. Tomáš Cahlík : *Analýza ekonomického výzkumu*
3. Vladimír Benáček: : *Autentický soukromý sektor v transitivity ekonomice: příspěvek ke hledání kořenů a alternativ českého kapitalismu*
4. Milan Sojka : *Alternativní scénáře transformační strategie československé ekonomiky na počátku 90. let a jejich teoretická východiska*
5. Jiří Hlaváček, Michal Hlaváček : *Optimum výrobce v odvětví s nikdy neklesajícími výnosy z rozsahu*
6. František Turnovec : *The Czech Republic on its Way to the European Union*
7. Lubomír Mlčoch : *Ekonomie důvěry*
8. Luděk Urban : *Zásady společné obchodní politiky a důsledky jejich přijetí pro českou ekonomiku*
9. Jan Ámos Víšek : *Export z ČR do EU a mimo EU*
10. Miloslav S. Vošvrda : *On Martingale Diffusions in Financial Markets*
11. František Turnovec : *Flexible Integration and the Excessive Deficit Procedure in the EMU*
12. Jiří Hlaváček, Michal Hlaváček : *Byl proces eliminace podniků ozdravnou procedurou pro české hospodářství konce 90. let?*
13. Karel Půlpán: *Hospodářský vývoj Španělska jako inspirace pro Českou republiku.*
14. Jiří Hlaváček, Michal Hlaváček : *Ekonomicky racionální altruismus*
15. Jiří Kameníček : *Nástroje pro popis nestandardního ekonomického chování, aplikace teorie lidského kapitálu*
16. Jiří Hlaváček : *Redistribuce : projev lidských preferencí a společenských potřeb*
17. Silvester van Koten: *Transaction Cost Economics: Basic Concepts and Extensions*
18. Hlaváček J., Hlaváček M.: *Ekonomická racionalita donátora a důvěra k příjemci dotace*
19. Vladimír Benáček , Víšek Jan Ámos: *Determining Factors of Competitiveness of Trade and Specialization of Czech Industrial Sector before the EU Accession*
20. Milan Sojka, *Postkeynesovská teorie peněz, peněžní a úvěrová politika a postavení centrální banky*
21. Milan Sojka, *Alternativní scénáře transformační strategie československé ekonomiky na počátku 90. let a jejich teoretická východiska*
22. František Turnovec, *Economic Research and Education in the Czech Republic 1989-2000*
23. Jiří Hlaváček , Michal Hlaváček : *Petrohradský paradox*
24. František Turnovec : *Evaluation of National, Political and Institutional Influence in Consultation, Cooperation and Co-decision Procedures of the EU Decision Making*
25. Karel Půlpán: *Rakouský poválečný vývoj*
26. Ondřej Schneider : *European Pension Systems and the EU Enlargement*
27. Martin Gregor: *Mancur Olson redivivus, „Vzestup a pád národů“ a současné společenské vědy”*
28. Martin Gregor: *Mancur Olson's Addendum to New Keynesianism: Wage Stickiness Explained*
29. Patrik Nový : *Olsonova teorie hospodářského cyklu ve světle empirie: návrh alternativního metodologického přístupu*
30. Ondřej Schneider: *Věřejné rozpočty v ČR v 90. letech 20. století – kořeny krize*
31. Michal Ježek: *Mikroanalýza reformy českého důchodového systému*
32. Michal Hlaváček: *Efektivnost porízení a předávání informace mezi privátními subjekty s pozitivně-externální vazbou*
33. Tomáš Richter: *Zástavní právo k podniku z pohledu teorie a praxe dluhového financování*
34. Vladimír Benáček: *Rise of an Authentic Private Sector in an Economy of Transition: De Novo Enterprises and their Impact on the Czech Economy*
35. Tomáš Cahlík, Soňa Pokutová, Ctirad Slavík: *Human Capital Mobility*
36. Tomáš Cahlík, Jakub Sovina: *Konvergence a soutěžní výhody ČR*
37. Ondřej Schneider, Petr Hedbávný: *Fiscal Policy: Too Political?*
38. Jiří Havel: *Akcionářská demokracie „Czech made“*
39. Jiří Hlaváček, Michal Hlaváček: *K mikroekonomickému klimatu v ČR na začátku 21. století: kartel prodejců pohonných hmot? (případová studie)*

40. Karel Janda: *Credit Guarantees in a Credit Market with Adverse Selection*
41. Lubomír Mlčoch: *Společné dobro pro ekonomiku: národní, evropské, globální*

Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd,
Institut ekonomických studií [UK FSV – IES] Praha 1, Opletalova 26.

E-mail : ies@mbox.fsv.cuni.cz

<http://ies.fsv.cuni.cz>